

Susiluola – ei mikään pieni probleemi Museovirastolle?

Jan Rydman

TIETEESSÄ
TAPAHTUU
50

Ottaen huomioon, että Susiluolaa pidetään Museovirastossa ”tieteellisesti kiinnostavimpana arkeologisena kohteena”, on sangen erikoista, että Museovirastosta ei löydy yhtään tutkijaa keskeisemmästä siitä julkisesti erilaisen näkemyksen omaavien tutkijoiden kanssa. Virastossa ei tunnusteta, että siellä oltaisiin päteviä tällaiseen keskusteluun.

Lyhyesti-palstan luonteeseen kuuluu referoita ja kommentoita erilaisia tiedettä ja tutkimusta käsitteleviä artikkeleita eri tiedelehdissä. Alkusyksystä oli ilmestynyt *Kivi*-lehdessä geologi, FT Kari A. Kinnusen artikkeli, jossa asetettiin hyvin kyseenalaiseksi Museoviraston tulkinnat Susiluolan ”esinelöydöistä”. Se oli siis kiinnostava kirjoitus, joka poikkesi viime vuosien julkisuuskuvasta, joka Susiluolasta on välittynyt. Viimeksi Paula Purhonen korosti Susiluolan merkitystä Helsingin Sanomissa (12.10.): ”Se on ehdottomasti Suomen tieteellisesti kiinnostavin arkeologisen tutkimuksen kohde”.

Niin kiinnostava, että Museoviraston virallinen linja on jo pitkään pitänyt johtopäätöksiä yksiselitteisen varmoina. Susiluolasta kaivettu esineistö on Kansallismuseossa näyttävästi esillä, Museoviraston esitteissä ja museoviraston edustajien lausunnoissa asia on esitetty varma-

na alusta alkaen. Esimerkiksi Valtakunnallisten arkeologian päivien (syyskuu 2004) ohjelmavihkosessa kerrotaan, että ”Susiluola on ainoa paikka Pohjoismaissa, josta on löytynyt merkejä neanderthalin ihmisen elämästä, viimeisintä jääkautta vanhemmasta ihmisasutuksesta”.

Ohjelmavihkonen kertoo myös Museoviraston arkeologisen osaston jo useana vuonna suorittaneen arkeologisia kaivauksia Susiluolalla. Ohjelmassa pääjohtaja, valtionarkeologi Paula Purhonen esitteli Susiluolan tutkimusten tuloksia suurelle yleisölle.

Museoviraston omat www-sivut kertovat Arkeologian päivän raportissaan mm. Susiluolan opastuksista ja esittelyistä, siitä kuinka paljon esimerkiksi koululaisia ja muita uteliaita paikalla vieraili. Tapahtuman kuvien yhteydessä kuvatekstissä kerrotaan, kuinka ”Marianne Schauman-Lönnqvist kertoo luolasta ja sen tutkimuksesta kuvien avulla.”

Tieteen päivien paineiksi valitaan tutkimuksen kannalta kiintoisia aiheita, joista vallitsevat perusteltuja näkemyseroja tutkijoiden välillä. Susiluola edustaa erinomaisesti juuri tällaista aihetta, vaikei em. tekstisitaateista tätä arvaisikaan. Museovirasto ja sen tutkijat korostavat tulkintojen varmuutta, toisaalta on joukko arkeologian ja geologian professoreita ja tutkijoita,

jotka ovat olleet alusta alkaen erittäin epäileväisiä. Siis aito painiaihe. Siksi myös se ilman muuta Tieteen päiville päivän painiksi päätettiin ottaa.

Onko erilaisia näkemyksiä olemassa?

Mikäli kyse todellakin on ”kiinnostavimmasta” ja keskeiseltä tulokseltaan varmasta hankkeesta, on vähintäänkin hämmästyttävää, että Susiluolatutkimuksia puolustamaan ei löytynyt ensimmäistäkään hankkeen vastuullista henkilöä Museovirastosta. Tieteeseen ja tutkimukseen on perinteisesti kuulunut avoin näkemyserojen käsittely, keskustelut ja väittelytkin. Tämä käytäntö on osoittautunut tuikeksi tuntemattomaksi Museovirastolle.

Tutustuminen Susiluolaa koskeviin vanhoihin lehtileikkeisiin ja keskustelut lukuisien keskeisten arkeologien ja geologien kanssa tukevat käsitystä, että kyse ei todellakaan ole ristiriidattomasta hankkeesta. Ns. esinelöytöjä on pidetty pikemminkin luonnon muovaamina.

Jotakin arkeologikunnan skeptisismistä kerrotaan sekin, että esimerkiksi Suomen arkeologisen seuran julkaisemassa *Muinaistutkija*-lehdessä ei ole ollut ensimmäistäkään artikkelia Susiluolasta. Ainoan kerran Susiluola esiintyy lehdessä luettelossa meneillään olevista kaivauksista. Jostain tämäkin kieli.

Kriittisiä näkökantoja esitettiin myös julkisuudessa jo 1990-luvun lopulla. Esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* oli tuolloin laaja artikkeli aiheesta. Kirjoituksessa haastateltiin juuri näitä ”Susiluolaskeptikkoja”, mm. Helsingin yliopiston silloista arkeologian professoria, vanhemman kivikauden ja esineistön parasta tuntijaamme Ari Siiriäistä. Ei ollut kovinkaan vakuuttunut. Hän oli varoitellut jo vuonna 1996 (jolloin luola löydettiin) arkeologeja häätäisistä johtopäätöksistä, ja myös myöhempien löytöjen suhteen hän oli skeptinen. Myös monet geologit esittivät heti alusta alkaen kriittisiä kommentteja, Museoviraston silloista pääjohtajaakin varoiteltiin Arkeologisen osaston liian hätäisistä johtopäätöksistä epävarmojen löytöjen perusteella.

Pääjohtaja Paula Purhosen sähköpostikommentti Tieteen päivien järjestäjien päättämiseen järjestää paini Susiluola-teemasta oli kuitenkin mielenkiintoinen: ”Hiukan ihmettelen sitä, mikä tulisivat olemaan ne keskustelun erilaiset näkemykset”. Minusta tuntuu, että niitä erilaisia näkemyksiä ehkä sentään löytyy?

Susiluola Unescon maailmanperintöluetteloon?

Purhonen kirjoitti *Helsingin Sanomien* Vieraskynä-artikkelissaan (15.8.2002) ”Susiluolan tutkiminen turvattava” seikkaperäisesti luolan tutkimuksesta, saavutetuista tuloksista ja johtopäätöksistä. Hän toteaa kirjoituksessaan myös, että ”sitä on tarkoitus esittää Unescon maailmanperintöluetteloon”.

Hänen mukaansa jo vuonna 1996 löydettiin luolasta ensimmäinen esine, pian sen jälkeen ”Ihmisen toiminnasta kertovat esinelöydöt ja tulenpidon jäljet”. Löytöaineistossa on kirjoituksen mukaan noin 200 esinettä.

Marraskuussa 2003 julkaistussa Museoviraston arkeologisen osaston tiedotteessa kerrotaan, että kesän 2003 kaivaukset ovat jatkuneet ja kiinnostavia löytöjä tehty, ”joista mielenkiintoisimpana voidaan pitää n. 8 cm läpimitaltaan olevaa arkoosigneisistä valmistettua retusoitua kiviesinettä.” Tätä tulkintaa em. *Kivi*-lehdessä geologi Kinnunen kovin epäili. Kansallismuseossa joka tapauksessa tämäkin löytö on juhlapaikalla.

Elokuussa 2004 Museovirasto järjesti tiedotustilaisuuden Susiluolan kesäkaivausten tuloksista. Lehdistötiedote (joka löytyy myös viraston kotisivuilta) on otsikoitu houkuttavasti: ”Kesän 2004 kaivaukset Susiluolalla tuottivat mielenkiintoisia havaintoja ja löytöjä”. Ingressissä korostetaan, että ”Susiluola on ensimmäinen skandinaavisen mannerjäätikön alueelta tunnettu keskisen paleoliittisen kivikauden löytöpaikka ja siten ainutlaatuinen todiste ihmisen leviämisestä Euroopan pohjoisiin osiin jo ennen nykyihmisen (*Homo sapiens*) tuloa. Vanhimmat todisteet ihmisen oleskelusta luolassa ajoittuvat n. 130 000 vuoden taakse.”

Tämän varmuuden jälkeen kerrotaan, että kesän kaivauksissa on löytynyt palanut luun siru. Kun tekstin loppupuolelle ennättää, ei enää ollakaan ingressin toiveikkauudessa: ”Se on kuitenkin ongelmallinen, koska se löytyi aivan kaivausalueen reunasta. Tässä vaiheessa ei voida olla vielä varmoja siitä onko kyseessä myöhemmistä kerroksista sortuneen aineksen mukana tullut löytö vai kuuluuko luu jääkautta edeltäviin kerroksiin.”

Edelleen tiedotteessa todetaan, että ”kaivauksella selvitettiin, pitivätkö luolaa vuonna 1996 tyhjennettäessä tehdyt havainnot paikansa. Niiden mukaan luolan ulkopuolella olevien suurten kivien alla olisi ollut mahdollisesti hiiltä”, siis että ihminen olisi siellä nuo-

tioita poltellut joskus. Tiedotteessa todetaan, että hiiltä ei kaivauksissa kuitenkaan löytynyt vaan mangaania, joka kovin muistuttaa hiiltä. "Luultavasti vuonna 1996 tehty hiilihavainnot olivatkin myös olleet mangaania." Ja vain kaksi vuotta aikaisemmin Purhonen siis vielä puhui varmuudella, että "Ihmisen toiminnasta kertovat esinelöydöt ja tulenpidon jäljet" (HS 15.8.2002). Tulenpidon jäljet olivat siis lopulta sangen olemattomia?

Susiluola voi hyvinkin olla kiinnostava tutkimuskohde, mutta kaikesta päätellen "todistusaineisto" on vielä sangen epävarmalla pohjalla. Siksi Museoviraston ja useiden tutkijoiden näkökannat poikkeavat toisistaan.

Asiantuntijuus ja ns. suuri yleisö?

Miksi sitten juuri Purhosta pyysimme? Käytännössä Susiluola-tutkimukset on tehty Museoviraston johdolla. Viime vuosina julkisuudessa Susiluolaa, sen arkeologista merkitystä ja tutkimustoimintaa on esitellyt viraston pääjohtaja Purhonen. Purhonen on arkeologian osaston yli-intendenttinä ja sittemmin osastonjohtajana toiminut Susiluola-projektin koordinaattorina, osallistunut itse kenttätyöhön sekä kirjoittanut aiheesta yhdessä viiden muun tutkijan kanssa aiheesta tieteellisen artikkelin, joka julkaistiin Suomen Muinaismuistoyhdistyksen *Suomen Museossa* (2002).

Tämän vuoksi päätimme ensi sijassa lähteä kysymään häntä. Kaikista tutkijoista hän on ollut ehkä keskeisemmin kuin kukaan hankkeessa mukana. Ja siitä alkoikin mielenkiintoinen vyyhti purkautua. Purhosen mukaan maamme "tieteellisesti kiinnostavinta" arkeologista tutkimushanketta ei oltu lainkaan valmiit "puolustamaan" epäilijöitä vastaan.

Lähetin pääjohtaja Purhoselle 24.9. sähköpostin, jossa pyysin häntä painiin. Purhonen vastasi: "Vaikka olen kertonut luolan tutkimustuloksista erilaisissa suurelle yleisölle tarkoitetuissa tilaisuuksissa, en kuitenkaan näe minkäänlaista syytä esiintyä tieteellisessä keskustelussa paleoliittisen kivikauden asiantuntijana. Oma arkeologian alaan liittyvä asiantuntemukseni on aivan muualla."

Hämmästyttävä toteamus. Siis suurelle yleisölle voi esiintyä asiantuntijana, vaikkei itse sellaisena itseään pidä? Tieteen päivilläkin olisi toki ollut läsnä tämä ns. suuri yleisö, mutta nyt olisi joutunut toisen tutkijan – ja mahdollisten yleisössä olevien alan ihmisten kanssa – kes-

kustelemaan myös tutkimukseen kohdistuvista epäilyksistä.

Mutta tällaistahan tutkimus on: keskustelua. Ei sitä ole syytä karttaa varsinkaan, kun on kyse julkisesta tutkimuslaitoksesta kuten Museovirasto.

Kun Purhonen kieltäytyi, kysyin luonnollisesti myös, kuka muu voisi tulla kyseeseen. Tähän Purhonen vastasi (28.9.): "valitettavasti en osaa auttaa tässä asiassa". Hän sen enempää kuin Museovirastokaan ei siis tuolloin ehdottanut Vesa Laulumaata tehtävään.

Purhonen totesi lokakuun alkupuolella puhelimesta, että asia kuuluu muutenkin viraston Arkeologisen osaston hoitoon eikä enää hänelle pääjohtajana. Todettuani, että julkisuudessa nimen omaan Purhonen itse on esiintynyt Susiluola-tutkimusten pääesittelijänä, keskeisenä asiantuntijana, hän sanoi, ettei halua osallistua väittelytilanteeseen. Ja ettei ainakaan tiettyjen nimeltä mainitsemiensa arkeologien kanssa halua väitellä. Totesin, että pyyntöviestissäni jo mainitsin, että dosentti MatisKainen on se toinen painija, ei kumpikaan hänen mainitsemistaan ei-toivotuista (niistä, jotka ilmeisesti myös tiesi Susiluola-skeptikoiksi).

Seuraavaksi käännyn Arkeologisen osaston johtajaa Marianne Schauman-Lönnqvistin puoleen, joka myös kieltäytyi. Sanoi, ettei oikeastaan tunne projektia niin hyvin, että voisi aiheesta väitellä.

Muutamaa päivää myöhemmin hän ilmoitti (22.10.), "että mikäli Tieteen päivät välttämättä tahtoo keskusteluohjelman Susiluolasta, ehdotan Susiluolan tutkimusten johtajaa Vesa Laulumaata. Hän on kuitenkin tällä hetkellä tutkimusmatkalla Afrikassa ja saamieni tietojen mukaan puhelimesta, sähköpostin ym. kommunikatiivälineiden avulla tavoitettavissa vasta marraskuun 10. päivänä."

Tuo ajankohta oli kuitenkin painetun käsiohjelman kannalta kovin myöhäinen. Siksi vielä pyysin Purhosta tai Schauman-Lönnqvistiä painiin. Schauman-Lönnqvist kirjoitti, että "Pääjohtaja Paula Purhonen ilmoitti, että hän ei ole käytettävissä. Hänellä on muuta menoa. Itse en aio osallistua,..." (25.10.).

Vielä marraskuun alussa kysyin Arkeologisen osaston uudelta vt. johtajalta Leena Söyrinki-Harmolta hänen valmiuttaan painiin. Muutamien päivien jälkeen hän vastasi ja sanoi, ettei tunne asiaa eikä voi lähteä painiin. Seuraavaksi soitin hänelle (8.11.) ja kysyin Vesa Laulumaan yhteystietoja, josko yhteydenotto kuitenkin onnistuisi, ja onnistuisin vielä nimen

painossa olleeseen ohjelmaan saamaan.

Seuraavana päivänä sainkin yhteyden Nairo-bissa olleeseen Laulumahaan. Hän totesi palaa-vansa vasta joskus joulukuussa Suomeen mutta vuoden 2005 työsuunnitelmiansa olevan vielä täysin auki. Niinpä hän ei voinut luvata tule-vansa painiin. Laulumaa on ollut kaivausten johdossa vasta vähän aikaa.

Toisin kun Purhonen kirjoittaa, Museovirasto ei siis alkuun ehdottanut Laulumaa lainkaan. Ja kun sitten kysyin suoraan Laulumaalta, hän ei voinut ymmärrettävästi edes lupautua.

Tilanne on siis vähintäänkin hämmentävä. Kukaan Museovirastosta ei ollut halukas tulemaan puolustamaan omaa tutkimushankettaan, jota tärkeimpänä Suomessa pitävät. Kukaan ei myönnä olevansa pätevä puolustamaan han-ketta.

Purhosen viittaamat virantäyttösotkut epäilemättä vaikuttavat myös tunnelmaan virastos-sa. Museoviraston virantäytöistä oli valitettu hallinto-oikeuteen, Museovirasto puolestaan valitti, että Hallinto-oikeus otti valituksen kä-sittelyyn. Lopulta asia palautui Korkeimmasta hallinto-oikeudesta takaisin ohjeella että viran-täyttö on keskeytettävä, Hallinto-oikeus rat-kaiskoon asian ja oikeus onkin palauttanut asiat uuteen valmisteluun. Arkeologian osaston joh-tajan virkajärjestelyt on marraskuun alussa jou-duttu laittamaan jälleen uusiksi. Susiluolan kai-vauksia aluksi johtaneen Hans-Peter Schulzin työsuhte puolestaan oli loppunut jo hyvän aikaa sitten eikä virasto häntä ehdottanutkaan painiin. Eli aika säpinää Museovirastossa.

Erikoisia journalistisia käytäntöjä?

Kuin pisteenä i:n päällä: aavistaessaan, että ai-heesta ollaan kirjoittamassa *Tieteessä tapahtuu* -lehteen laajemminkin, tuli Museovirastosta seuraava viesti: "Lehden numerossa 7/2004 ollut juttu "Susiluola: arkeologian liian kuuma peruna? kyseenalaisti kovin suorasukaisesti Museoviraston asiantuntemuksen tutkimustoi-minnassa. Eikö olisi reilua, jos voisimme saada seuraavan artikkelin luettavaksi etukäteen, ...".

Siis virasto tarkastaisi ennalta itseään kos-kevan artikkelin etukäteen? Journalistisena käytäntönä tämä olisi varovaisesti ilmaistuna sangen erikoista.

Mutta voin jo kertoa: *Tieteessä tapahtuu* -leh-teen tullee aiheesta laajempi artikkeli seuraa-vaan numeroon. Siinä poraudutaan tarkem-min Susiluolan tutkimuksellisiin ongelmiin. Tarkoituksena on nyt avata puolijulkisuudessa kytenyt kiista. Näin tiede edistyy toivottavasti. Vaikka Purhonen kieltäytyi painista, oli hänen ulostulonsa vastineen muodossa rohkaisevaa. Keskustelu on alkanut.

Tieteen päivillä aiheesta järjestetään kaikesta huolimatta paini – vaikkakin tällä kertaa yhden miehen otteluna, esitelmänä. Jonkinlainen vies-ti sekin.

Kirjoittaja on Tieteessä tapahtuu -lehden päätoimit-taja ja Tieteen päivien pääsihteeri.

Tieteen päivillä:

Tieteiden yö torstaina 13.1.2005 klo 17–23

Tiedettä Helsingin Kruununhaassa ja sen lähialueilla illan hämärtyessä.

Teemoina: "Apua – salaiset kansiot vuotavat", ihmisluvutuksia, rahaa, tieteen lastenkammaria, akateemisia vartteja, kirjoita, tulevaisuudentutkimusta, kielioppeja, planetaarioesityksiä, lääketiedettä ja elämänlaatua, hieroglyfejä ja keltologiaa, totuuden suhteellisuuksia ja filosofin vastuuta, sukututkimusta ja muuta monen-moista

Ohjelmaa Baltia-keskuksessa (Mariankatu 8 B c 12), Helsingin kaupunginmuseossa (Sofiankatu 4), Helsingin yliopistomuseo Arppeanum (Snellmaninkatu 3), Helsingin yliopiston kirjastossa (Unioninkatu 36), Kansal-lisarkistossa (Rauhankatu 17), Laterna Magicassa (Rauhankatu 7), Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa (Hal-lituskatu 1), Suomen Pankin Rahamuseossa (Snellmaninkatu 2), Suomen Sukututkimusseurassa (Liisankatu 16), Svenska litteratursällskapet i Finlandissa (Ritarikatu 5), Tieteiden talolla (Kirkkokatu 6)

Ohjelmasta tarkemmin: www.tieteenpaivat.fi

Painettua ohjelmaa jaossa mm: Helsingin yliopiston päärakennuksen ala-aula (Fabianinkatu 33)

Painetun ohjelman tilaukset: pirjo.maenpaa@tsv.fi

Lisätietoja: Jan Rydman, puh. (09) 228 69 227, jan.rydman@tsv.fi